

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TARSADALMI HETILAP

A NÉGY HAZAI EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy iven, a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden kéthétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNÝANSZKY VIKTOR
hirlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára egész évre 8 kor., félévre 4 kor., negyedévre 2 k. A „Hivatalos Közlemények” melléklettel egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor. — A Hiv. Közl. a föllep nélkül egész évre 4 kor. — A Hiv. Közl.-t az anyacgyházak és felsőbb rendű iskolák ingyen kapják. Ara az Órálló megrendelőinek 2 kor., külön 4 kor.

TARTALOM: Ősök mondásaiból. — p. — Elvész az én népem. *Kapi Béla.* — Szemle: Politikai hitvallások. — Tárcza: A cseppregi vértanúk. — *Payer Sándor.* — Külföldi krónika: Feléledt csodák. — *Gineverné György Ilona.* — Egyházi élet. — Irodalom. — Szerkesztői üzenetek.

Ősök mondásaiból.

(Comenius Ámos János).

... Az igaz keresztyén hívő, a ki egészen átadja magát Isten akaratának, felszabadul minden törvény alól és e szabadsága olyan teljes és tökéletes, a minőről e világ bölcsei még csak álmodni nem képesek. Szabad, mert senkinek sincs alárendelve, csak Istennek.

... E világ az igazi szabadságot nem ismeri, nem ismerheti, mert mint mindenben, úgy itt is árnyékot űz, látszat után indul. Azért e világ a szabadságot úgy értelmezi, mintha az minden tekintély alól való feloldozást és teljesen a magunk kénye-kedvét jelentené. Ezért szabadsága valójában féktelenség s gyümölcsei a nagyzás, a renyhesség, az önzés és a szenvedélyek uralma. A keresztyén ember ellenben szabadságát abba helyezi, hogy szívét minden rossz indulatoktól megóvva, teljesen Istennek szentelje; a mi egyebe vagy, azt készséggel embertársainak áldozza. Nincs senki igazán alázatos, szolgálat- és áldozatkész, egyedül csak a magát Istennek szentelt szív. Nincs az a szerény és megvetett szolgálat, a melyet magára ne venne, ha az által másoknak hasznára lehet. A mi a világnak szégyen, az neki dicsőség. És nem tanakodik soká, nem kiméli magát, hanem segít és szolgál, a hol és a hogy arra alkalma nyílik. Azt sem kérdi, hála avagy háladatlanság lesz-e jutalma. Szolgálatait, érdemeit nem nagyítja. Szemrehányást sohasem tesz, hanem teljes és őszinte szívvel szolgál mindenkinek, a hogy csak ereje és tehetsége engedik. És érje bármi igazságtalanság, sohasem zúgolódik. Ellenkezőleg: mindeneket elfedez, mindeneket eltűr, mindeneket remél és soha, de soha ki nem fárad és el nem fogy.

Édes boldog szolgálata az Isten kiválasztott gyermekeinek, a mely egyenesen a ma lelki sza-

badságban gyökerezik. Szegény, nyomorék emberiség, mikor látod be már egyszer, hogy csak egyetlen úr van, a ki mindegyikünk felett biróként ítél, s egyedül bír hatalommal, hogy parancsokat osztogasson? De e mellett nem tekint bennünket szolgálainak, hanem édes gyermekeinek s azt akarja, hogy igéjének ne kényszerből, hanem önkényt, szíves örömet, szabadon engedelmeskedjünk. — Bizonyynal Krisztusnak szolgálni nagyobb dicsőség és boldogság, mint egész világ felett uralkodni, de még nagyobb dicsőség és boldogság annál is: érezni, hogy Krisztusnak a hívő nem is szolgálja, hanem gyermeke és barátja s mint ilyen, vele együtt, úr mindenek felett, a mik alant és fent vannak s a mik voltak és lesznek.

(„Világ útvesztője és szív paradicsoma” II. részéből). — p.

Elvész az én népem...

Evangelikus egyházunk és a tudomány, a lelkesi hivatás és a tudományosság mindenkor szoros viszonyban állottak egymással. Évszázados küzdelmek igazolják eme viszony jogosságát és szükségességét. A folytonos fejlődés mellett tanubizonyosságot tevő történelem leszűrt igazsága marad mindenkor a próféta szava: „elvész az én népem, mert tudomány nélkül való”... Ha a mi egyházunk vallásos életét, annak sajnálatos stagnálását, sőt hanyatlását vizsgáljuk, az egyik létrehozó okot tagadhatlan abban a körülményben találjuk, hogy a tudományosság háttérbe szorul s nem hatja át elegendőképpen azokat, a kik vezérszerepre vannak hivatva.

Egyházunk a felvilágosodás egyháza. Útja: a szabad vizsgálódás, célja: a szellemi világosság. Élete: a folytonos haladás, halála: az igazság keresésében megfáradás, a közönyösség fertőjében megakadás. De az egyház a maga feladatát csakis akkor valósíthatja meg, ha azok a férfiak, kiket Isten órállókul rendelt, igazán

a tudományosság zászlóvivői lesznek. Az egyház a maga célját csakis ott közelítheti meg, a hol él a szivekben, a vágyódás az igazságok keresésére és befogadására, másfelől pedig megvan a készség és képesség az egyénivé tett szellemi kincsnek másokkal közlésére. Szóval az egyház nagy és hatalmas csakis akkor lehet, ha lelkeszei megkeresik, hívei pedig megtalálják szellemüknek táplálékát. De ebben keresve egyházunk erejét, méltán sóhajtottunk fel: „elvész az én népem, mert tudomány nélkül való! . . .“

Hogy minő fontos a lelkeszre a tudományosság, arról talán felesleges is szólni. Vagy legalább is felesleges volna. Mert hiszen mindenkinek kell éreznie, hogy a lelkeszi hivatás a tudománytól el nem szakítható. A lelkesz a kötelesség útján haladva, a tudományban találja a maga hű segítőtársát. Ez nyitja meg előtte az örök igazság forrását, a szentírást. Ez tárja fel annak mérhetetlen gazdagságát s érteti meg vele a Krisztus tanításának igazi értelmét. Ez adja birtokába azokat az eszközöket, melyekkel a tudományos kutatás munkáját végezheti. Ez a tudományosság gazdagítja ismeretkörét, ez adja meg azt a ma napság, fájdalom, nagyon kevésé méltányolt erkölcsi kincset, a mit tudományos meggyőződésnek nevezünk. A tudományos meggyőződés, a theologiai hitvallás képezi a lelkeszi hivatás teljes betöltésének első feltételét. E nélkül a lelkesz működése sablonokban vergődő, törvényszerű szolgálat, melyből a céltudatos irányzat, a tudományos munkálkodás születte meggyőződés hiányzik.

De talán jogos, ha e pontnál megpihenünk egy pillanatra. Mert mit tagadjuk, mit szépitgessük a dolgot, egyházunknak egy vérző sebéhez nyúltunk. Lehet, hogy fáj is egy kicsit, de vérző sebhez fájdalomokozás nélkül nyúlni talán nem is lehet. Be kell vallanunk, hogy sokan a lelkeszi hivatás és a tudomány szoros viszonyáról megfeledkeznek, a hivatás mezején azt a kevés alapot tördelik, a mit a theol. tanintézet egykor lerakott. Tördelik, de tovább nem építenek. Hol keressük itt a fejlődést, hol keressük a folytonos haladást? Hiába keressük! . . . Lelkeszek vannak, de nincsenek theologusok. Pedig minden lelkesznek egy-egy theologusnak kellene lennie. S azok, kik tudomány és hivatás viszonyának eme szükségességét tagadják, felejtik, hogy a lelkesz munkálkodásának háttérét a theologus alapvető, lelkiismeretes előkészítő munkássága előzi meg s kíséri, mint megtermékenyítő eső folytonosan. E nélkül a hivatást betölteni nem lehet. A lelkeszi hivatás tehát mindenekelőtt a theol. tudományosságot követeli meg. De még ez nem elég! A lelkesznek nem szabad felejtenie, hogy minő korban, minő emberek között munkálkodik, minő eszmék uralják a kor lelkiivilágát s irányítják gondolkodását. A társadalmi kérdések elől önmagát el nem zárhatja, mert az ő munkálkodása ennek a kornak, ennek a világnak megjavításában áll. Ismernie kell tehát a társadalmat minden erényével, minden bűnével egyben, a mint azt az élet és a társadalmi tudományok mutatják. Ismernie kell mindazon tudományokat, melyekből merített igazságok összesége az általános tudás, az általános műveltség képzetét alkotják.

És én ennek az utóbb említett tényezőnek kiemelését és különös hangsúlyozását a mi korunkban nagyon fontosnak tartanám. Nap-nap után halljuk a panaszt, hogy a lelkesz tekintélye hanyatlóban van. De az okot félünk megkeresni. Pedig előttünk van! Ne is áltassuk magunkat, ez az ok nem rejlik kizárólag a vallástalanságban. Mert ne felejtjük, hogy az emberi hivatás tekintélye magával az emberrel áll szoros viszonyban,

ezt már nem szállíthatja alá, csak az ember maga. Ne felejtjük, hogy erkölcsi méltóságától, erkölcsi értékétől senki sem foszthatja meg a lelkeszt, csakis ő maga. Ha tehát nincsen meg ez állásnak az a tekintélye, mely méltán megilletné, úgy ez egyéb okok mellett arról a szomorú igazságról is bizonyosságot tesz, hogy a hivatás tekintélyének megvédésénél sokan elmulasztották kötelességeiket. A jelenkor ama szomorú tanulsága, mely szerint a lelkeszi hivatás tekintélye megingott s az erkölestan ama biztató tanítása, mely szerint azt mind-egyikünknek magunknak kell visszaszerezniünk, különösen fontosá teszi, hogy a lelkesz és a tudományosság viszonyát nyomatékkal hangsúlyozzuk. Theologiai és szélesebb körű általános tudásával, társadalmi ténykedésével tegyen bizonyosságot, hogy ő egy tudományos, a modern kor színvonalával megegyező hivatás képviselője. Így lesz képes hivatásának betöltésére és tekintélyének megvédésére a tudomány által. És mi kell ehhez? Nem más, mint a kötelességtudattól áthatott lelkiismeret és jó s törekvő készség. De a hol ez a lelkiismeret elszunnyad, a hol hideg közöny, anyagias gondolkodás és megbocsáthatatlan nemtörődömség mellőzik a hivatás betöltésére segítő erőt, a tudományt, ott romba dől az erkölcsi tekintély, ezzel együtt megsemmisül a társadalmi tekintély s igaz lesz a próféta szava: „elvész az én népem, mert tudomány nélkül való!“

Sokan az előző sorokban felállított követelésnek eleget tesznek ugyan, de tovább ezután nem mennek. Azt a szellemi kincset megszerzik maguknak, de csak maguknak tartják meg, abban nem részesítenek senkit sem. Sokszor igaz, a szerénységben rejlik ennek oka. De ezzel szemben bizonyára jogosult a figyelmeztetés, hogy ez a szerénység nem erény, hanem mulasztás, szellemi önzés, mely javait embertársaival közölni nem hajlandó. Ez a véka alá rejtett égő mécs! . . .

Arról, hogy mindaz, a mit a tudományval való foglalkozásra, illetőleg nem foglalkozásra s az irodalom művelésére felhoztunk a valóságnak megfelelő, könnyen meggyőződhetünk. A tudományos vállalkozások, ha azok mindjárt egyházi érdekeket szolgálnak is, a részvétlenség ködében vesznek el s a tudományos munkák a raktáron levő könyvek számát szaporítják. A tudomány ma keveseknek kell! . . . És ott vannak az egyházi lapok! A hasárok személyeskedő tollharcokat, kicsinyes vitaközásokat, hírlapírói frázisokkal megtöltött riadókat állítanak egymás mellé, de az igazi tudományos tartalom ugyancsak hiányzik. Sovány szellemi táplálék ez annak, a kinek folytonos haladásra, folytonos fejlődésre van szüksége! És ez annál leverőbb, mert eme sajnálatos igazságban két mulasztás rajzolódik elénk; vétkeznek azok, kik alkotó erejük tudatában ezt az ürességet nézik s a tettere hívó kötelesség szavát nem hallják meg, de vétkeznek azok is, kiknek lelke igazi szellemi táplálék után nem éhezik, a kik megmaradnak a régi szegénységben, s hallgatásukkal helybenhagyják azt. A míg ennek a két vétkeknél nem ássuk meg sírját, addig haladás, fejlődés nem lehet, addig a magyar theol. tudományos irodalom, a melyre pedig oly szép hivatás várna, ki nem fejlődhetik. Kettőnek kell e szent munkában egyesülnie. Azoknak, kik az igazság keresésére különös isteni kegyelemből képességet nyertek s azoknak, kik annak befogadására készséggel sietnek. A míg mindkét táborból oly sokan hiányoznak, mint most a mi napjainkban, addig nagy a veszély: „elvész az én népem, mert tudomány nélkül való! . . .“

Kapí Béla.

SZEMLE.

Politikai hitvallások. Multkori ily című közleményünket az igazság iránt való szeretetből kiegészítjük azzal, hogy a választások előtt pár nappal gróf Hadik János, a szini kerület ellenzéki jelöltje választóihoz intézett nyílt levelében szintén kötelezte magát arra, hogy a Tisza-féle álláspontot az 1848: XX. t.-c. végrehajtására nézve magáévá teszi s rajta lesz, hogy minél előbb megvalósuljon. Természetesen, „az ország pénzügyi helyzetéhez képest”. Levelében nagy elismeréssel szól a magyar protestáns egyházak hivatásáról, mely azonos a magyar alkotmányosság és szabadelvűség védelmével. Gróf Hadik a Szilágyi Dezső csoportjához tartozott hajdan s így őszinteségét nincs okunk tagadni vagy nyilatkozatának értékében tamaskodni. A nyilatkozat alkalmiságát megmagyarázza, hogy a különben maroknyi szini kerület túlnyomó része református. Azonban így is szívesen vesszük kijelentését és ha majd az ügy az országházában szóba kerül, emlékeztetni fogjuk a gróf urat a nemzet színe előtt tett hitvallására.

TÁRCA.

A csepregi vértanuk.

Római katolikus atyánkfiaiainak majd háromszáz éves erőlködésébe került, míg végre a három boldoggá avatott *kassai vértanút* meg tudták szerezni.

Örömiüket a pápa most is megzavarta. Az egyiket, Kőrösi Márk esztergomi kanonokot, horvát nemzetiségűnek anyakönyvezte és *Marcus Crisinus Croata* néven írta bele a boldogok könyvébe. Az Agramer Tagblatt majd megpukkad örömeiben. Mikor a magyarok kérnek és fizetnek, akkor is a horvátok kapnak.

Tehát még csak nem is három a magyar vértanu, hanem kettő. Biz ez kevés!

Kértek volna mi tőlünk kölesön. Mi könnyen adhattunk volna magyar protestáns vértanút akár ezeret is és pedig abból a századból, a melyikből éppen tetszik.

Ha megégetett könyvárust kívánnak, ilyeneket a XVI. századból adunk. Ha pap kell, kit a jezsuiták olvasztott forró ólommal kentek fel mártýrrá: *Száki János* ekeli papot ajánljuk 1672-ből.¹ És nem is méltóztatik hinni, hogy a dicső Kollonich és Szelepesényi korából micsoda szép *Galeria Sanctorum* kerül ki a magyar protestáns gályarabok neveiből. A debreceni emlékszobron ott a névsoruk. Méltóztatásuk elolvasni.

De mivel Pongrácz, Grodeczki és az elveszett Kőrösi Bethlen Gábor korából valók, azért ebből az időből ajánljuk mi is vértanuinkat a római szent kollegium figyelmébe. Nem hármat, hanem egyezerkétszáz-huszonhármat.

A legutóbbi szent karácsony reggelén kocsin utaztam a büki állomásra Szakony felé. Halottas ágyán fekvő s azóta már atyáihoz megtért Holbok bátyánk hívott kíséretének, hogy gyülekezete szent beszéd és úrvacsora nélkül ne maradjon a nagy ünnepen.

A kocsitól balra esik *Csepreg* városa. Egészen közel haladunk el mellette. S míg régi emlékezetes templomát nézegetem s a letűnt dicsőség napjait lelkemben felújítom, egy dombhoz érünk, melynél a velem

¹ Földváry L. Száki János ekeli predikátor megégettetése Komáromban. Protestáns Szemle 1903. évf. 442. l.

utazó szakonyi tanuló ifjú e szavakkal ver fel csendes elmélkedéséből: „Ez a szentkirályi major, e domb alatt vannak a csepregi halottak eltemetve”.

Annyiszor olvastam és már irtam is e szomorú dologról. A csepregi diák történeti énekének hiteles szövegét nyolc régi kézirat alapján csak nem régebben állapítottam meg. És most egészen váratlanul karácsony reggelén kerültem ide a pusztulásnak e kiáltó emlékéhez. Tudtam róla, de e gyászhalom, mely alatt több mint ezer hithű evangélikus magyar aluszsza siri álmát, szememmel eddig még nem láttam.

Megrázkódtam belsőmben, nehéz volt meghatottságomat elrejtennem. Hálás kegyelettel, fájó érzéssel szemléltem a halom és a csepregi tájt. Áldást mondtam a majd háromszáz év óta ott porladó hamvakra. Karácsony hajnalán bizony én is sóhajtván köszöntém e gyászteret. Hát azért született meg a Krisztus, hogy ilyen emlékeket állítson egyik keresztyén a másiknak?

*

Az evangélikus Csepreg pusztulását megírtam máskor és más helyen. (Protestáns Szemle 1898. évfolyam 209—227. lap. És Csepreg utolsó evang. predikátorai. Jó Pásztor 1899. évf.) Főforrásunk egy névtelen csepregi diáknak 110 strófás verse, a ki mint szemtanu írja le a borzalmas eseményeket. *Farkas Sándor* r. kath. káplán Csepreg monografiájában sok hibával és nem teljesen közli a történeti éneket. A r. kat. történetírás soha sem dicsekedett Csepreg pusztulásával. Történelmi műveink csak igen futtában, röviden végeznek vele. Újabban azonban *Angyal* Dávid a Szilágyi-féle millenniumi nagy műben már bővebben szól róla.

Csepregnek evangélikus hitéért és a Bethlen-féle szabadságharcban való részvételéért kellett meglakolnia. 1620-ban december 11-én kelt II. Ferdinándnak levele, melylyel az elpártolt városok megbüntetését *Esterházy Miklós* grófra és *Collalto* tábornokra bízta.

1621-ben vizkereszt napján Collalto váratlanul lepte meg a csepregi békés polgárokat. Serege német, tót, horvát és lengyel zsoldosokból s csekélyebb számú magyar huszárokból állott. A haditervet Esterházy szomszédos birtokain, Lánzséron és Lakompakon főzték ki. Az ellenséges had Esterházy zászlóit hozta magával, a kinek kapitánya, tisztjei és cselédei is ott voltak.

A durva zsoldos had kardélre hányt aggot, gyermeket, férfiut, nőt egyaránt. Forrásunk borzalmas, undorító részleteket beszél el. A halottak száma, kiket egy közös nagy sirba hontoltak el, 1223 volt.

A verselő diák, mint kortárs és szemtanu, az egész pusztulást a vallási fanatizmus művének minősíti. Ide vonatkozó szavai:

Pápistaságnak bizonyos jelei
E szörnyű dolgok férge gyümölcsei,
Mert tudományát fegyverrel terjeszti,
Kegyertlenségét kifolyt vérrel nézi.

Szerinte pápista papoknak is volt részük a vérengzésben és osztozkodtak a csepregiek elvett javaiban; egy barát pedig azzal dicsekedett, hogy ő Csepregen igen vitézkedett s maga megölt 15 embert. Főbűnösnek a vakbuzgalmáról ismert Esterházyt mondja:

Ha kérdi Isten, Esterházy, te töled:
Miért rontál el annyi sok lelkeket,
Mit felelsz neki? Mert mind megöletted,
Szörnyű halállal őket elvesztetted.

Megrémülz mindjárt, magad nem mentheted,
Mert elkárhoztat lelkiismereted
És téged vádol udvari sereged,
Sok keresztyének kiontatott vérek.

*

Csepreg feldulatásában a politikai okok mellett a vallási gyűlöletnek is bizonyára nagy része volt.

E katastropha előtt Pázmány és társai legélesebb polemikus műveiket épen *Zvonarich* Imre, a tudós csepregi lelkész és a virágzó csepregi iskola ellen írták. *Zvonarich* volt az első, a ki Pázmány Kalauzára a plagium bélyegét rásütötte és hamis okoskodásait leplezte. *Pázmánytól* a „*Csepregi Mesterség*“ (Bécs, 1614) és a „*Csepregi Szégyenvallás*“ (Prága, 1616) és *Balásfi Tamástól*, a durva boszniai püspöktől, a „*Csepregi Iskola*“ (Pozsony, 1616) szenvedélyes hangon, ádáz valósággyűlölettel mind a virágzó evang. város és ennek tudós lelkésze ellen szórják nyilaikat.

Esterházy Miklósnak, a buzgó pártfogónak e heves irodalmi harcról tudomása volt, érdeklődött iránta, sőt maga is részt vett benne. Balásfi a fentebbi művét egyenesen neki is ajánlotta.

Zvonarich művei, melyekkel a római pártot maga ellen ingerelte: „*Szentírásbeli hitünk ágai*“ (Német-Keresztúr, 1614.) és „*Pázmány Péter pironásági*“ (U. o. 1615).

Irodalmi művekkel Csepreg tudós predikátorát meggyőzni és elhallgattatni nem bírták. Reá támadtak tehát erőszakkal. Jezsuitáknál ez a módszer nem ismeretlen. Csepreg pusztulásának ő volt a legkiválóbb áldozata. Vértanú haláláról a verselő diák így emlékezik:

Egy istenfőlo predikátor vala,
Ki tudományban híres-neves vala,
Felső templomnál élvén szolgált vala,
Kit egész város igen szeret vala.

Hűséggel, szegény, tisztében eljárni
Tanítványival akára maradni,
Martyromságra magát inkább adni,
Hogy sem futással juhait elhagyni.

Szegény nyavalyás a Christusban vala,
Áhítatosan imádkozik vala,
Ő hallgatóit bátorítja vala,
Mennybe Istenhez fohászkozik vala.

Ott az ellenség ötet megismervén,
Hogy lutheránus predikátor legyen,
Rá rohanának, vádolják nagy szörnyen,
Mint pogányt, tatárt, törököt úgy szintén.

Így szenved meg a martyromságát,
Juhai mellett élete fogyását,
Kiert ő lelke vette boldogságát,
A mennyországban fénylő koronáját.

Íme mily szépen avatta boldoggá szeretett papját a verselő diák minden cerimonialis processus nélkül, hálás hívő szívvél.

Abban a veszedelemben és zürzavarban külön sírhelyet a lelkésznek alig ástak. Mint életében, úgy halálában is a nyája között maradt. Az ő holt tetemei is a legnagyobb valószínűséggel ott pihennek a szentkirályi major nagy sírdombja alatt az 1223 között, a kiknek számát szintén a diák hagyta emlékezetben:

Kiknek az testek eltemettetének,
Tizenkétszáz és huszonhárom lőnek,
De hol még azok, kik tüzzel veszének
És iszonyú fogságra vitetének.

Hogy Csepreg, a lutheránusok rendes zsinatoló városa, a híres iskolával és tudós, polemikus lelkészével szálla volt Pázmányék és Esterházyék szemében, az kétségtelen. Azért boszulták meg oly példásan épen ezt, holott Kőszeg, Sárvár, Szalonak, Rohonez,

Német-Ujvár és más Bethlenhez pártolt protestáns helyek épségben maradtak. Politikai tekintetben II. Ferdinandra nézve Csepreg volt a legártatlanabb és legkevésbé veszélyes. De pusztulnia kellett, mert a lutheránusok szemefénye s az eretnek Nádasdy Pál birtoka volt.

Rettenetes boszút álltak. A három kassai vértanúért, kiket a féktelen hajduk 1619-ben lekasaboltak¹, alig másfél év múlva majd nem másfél ezer evangélikus magyar fizetett meg halálával! Végzetes szomorú eseménye a harmincéves háborúnak mindjárt a fehérhegyi ütközet után.

A szentkirályi major dombját tartja a csepregi evangélikusok temetőhelyének Farkas Sándor is, a r. kath. történetíró, ki szintén elfogadja a csepregi diák adatait hiteleseknek. Szerinte e helyen ásás alkalmával tömérdek összehalmozott emberesontra akadni ma is. A halom a Répeze kanyarulatához s az e mellett épült malomhoz van egészen közel.

A molnár ezt a halmot kertté alakította át. Szőlővel már kétszer is beültette, de nem diszlik rajta. Monda fűződik hozzá, valamint a csepregi templomhoz is, a melynek falát állítólag akárhányszor meszelték is be, de mindig kiujított rajt a vörös folt, az „eretnek“ vér maradványa.

A szentkirályi major helyén 1528-ban még anyae gyház volt: „ecclesia sancti regi Stephani parochialis prope oppidum Chepreg fundata“, melyhez Szakony mint filia tartozott: „ecclesia filialis in villa Zakon fundata.“² Ekkor királyi bizottság ítélte oda ezekre nézve a patronatus jogát *Kanizsai* Ferencnek, Nádasdy Tamásné bátyjának, a ki *Sólya* Máté csepregi papnak adományozta nyomban a szentkirályi plebániát.

Ez a Szentkirályi község templomával együtt bizonyára a török világban pusztult el. Nem ez a *Sólya* Máté lett-e a csepregiek első evangélikus papja, a kinek szintén Máté volt a neve? *Sólya* nevének később is voltak a csepregiek között.

Változó minden a nap alatt. Az István királyról nevezett községből és templomból lett romhalmaz, azután az evangélikusok temetőhelye, ma pedig egy molnár kertje.

Megérdemelné *Zvonarich* Imre, a tudós csepregi pap és vértanu, hogy a hol martyr gyülekezetével pihen, oda emlékoszlopot állítsunk neki.

Ha pedig a változott idők és változott emberek ez emléket ma már ott talán meg se tűrnék, legalább szívünkben ujítsuk fel a csepregi vértanuk emléket, ha útunk arra visz.

Pápista atyánkfiai, mikor ünnepeltek, ne gyalázzátok *Alvinczi*, *Bethlen* és *Rákóczy* emléket. A csepregi vérengzésért *Esterházy Miklós*, a ti emberetek és a ti népetek felel.

A kassai három vértanuvál ne dicsekedjete. A megölt csepregi evangélikusok ezerkétszázánál is többen valának. És köztük *Zvonarich* Imre, a magyar író, a hű lelkipásztor nagyobb volt, mint *Pongrácz*, *Grodeczki* és *Kőrösi*.

Martyrokban mi vagyunk gazdagabbak.

Payer Sándor.

¹ Lásd erre nézve *Révész Kálmán* mintaszerű, alapos és tárgyilagos értekezését: *Alvinczi* és a kassai vértanúk. Prot. Szemle 1899. évf. 517—535 l.

² Lásd a *Sopronban* 1523. ápr. 3. kelt okmányt: *Bunyitay V. Egyháztört.* Emlékek. Bpest. 1902. 373. l.

KÜLFÖLDI KRÓNKA.

Feléledt csodák. A napokban lett huszonhat éves. Karesú, nyulánk fiatal férfi; arcának különös, áttetsző sápadtsága még márványszerűbb a homlokába hulló kékesfekete haj sötét árnyékától. Az arc néha olyan, mintha ez az ember nem is élne, vagy legalább nem e világban élne; valami olyan távolba merengő kifejezés van rajta. Így ennek a csendes álmodásnak pillantásával ismerték mindnyájan; a szülői, a társai, míg azután egyszer eljött egy perc; csodára teremtett, csodákat munkáló perc igazán, a mikor a méla fiú szemében tűz gyuladt ki, lángja az emberszeretetnek, a hitbuzgalomnak és az exaltatíóig fokozódott lázas tettvágyának, és ma, mikor az elámult világ odatekint, egy országot lát tűzlángban állani; és úgy érezzük, hogy ezt mind az a tekintet gyűjtötte fel; csak éppen maga az, a ki létrehívta ezt mind, alig hogy sejt valamit a maga erejéből; tekintete olyan, mintha álmokat szőne tovább; így halad városról-városra Wales hercegségében a fiatal Roberts Evan.

Igen, Wales helységeiben oly valami megy végbe, a mit akár a hittörténet, akár a lélektan, akár a napi sensatiók közé sorol valaki, azt kénytelen bevallani, hogy a dolog mindenképen nagy, óriási. A neve itt, Angliában: The Welsh Revival. (A walesi újjáébredés.) Ha tisztán a kitöréséről szólunk, akkor méltán csoportosíthatjuk az összes eseményeket az imént említett név köré, a valóság azonban az, hogy bizonyára ez egy ember működése csak kifejezésre juttatta azt, a mi már elő lehetett készítve százak, ezrek lelkében. S ez az idők jele. Gondoljuk végig a történelmet; nem veszünk-e észre a korszakokban valami ingaszerű mozgást; mennél messzebbre, mennél nagyobb ívben lendül el egyik oldalra, tudjuk, hogy a visszahatás annál távolabbra készíti csapni ellentett irányban. Így van ez a történelem lapjain például a vallásos érzés lazulásával és új erőre kapásával. Nem is megyek vissza a világtörténet legnagyobb eseményéig, a keresztyénség megalapításáig, a melyről tudjuk, hogy bűnbánó darócesuhába öltöztette a ledér heteira-köntösben hivaikodó Rómát; ennél sokkal kisebb események is megteremtik a vallás újjáébredésnek szokatlan, elsöprő erejű megnyilatkozását. Minden ilyen rendesen olyan kor előz meg, mikor az emberek már túlságosan ragaszkodni kezdenek a világi javakhoz; nem egészséges, megengedett módon, hanem a lelki egyensúly rovására. Mikor a pénz nem eszköz, a rang nem diszítése, az élvezetek nem kiegészítői egy hasznos és szép életnek, hanem főcéljai a legeszeveszettebb küzdelemnek az embereknek. Ime, Nagy-Britanniában, a hol legtöbb ilyen „revival“-ról tudunk, milyen korok előzték meg valamennyit? Wycliffe vallásújítói fellépése előtt az angol papság elvilágiasodott, politikai fondorlatokra adta magát. Wycliffe a fényűző, kötelességmulasztó, léha papság aranyláncos, bíboros tekintélyével szemben az „alázatos rend“ eszméjét dobta a mérlegbe s ime, a gőgös papság előbb kacagott, aztán figyelt, később reszketett s végre semmivé vált a szerzetesi egyszerűségű prédikátorok előtt. Aztán jött Károly király laza erkölcsű udvara s jött ennek óriási ellentéte gyanánt a puritánnak hótiszta, hideg, de fenséges világa. Jelenünkben nem kell éppen annyira aggasztó képeket keresnünk, de azért van elég, a mi a magasabb ethikai gondolkozást megrémíti . . . és ime, kitör a vallási megújulás. Hogy a gyülekező anyag el lehetett készítve, fel lehetett halmozva a lelkekben, azt talán az is mutatja, hogy ime, az a titokzatos hatalom, mely e mozgalmat megteremtette, mily

egyszerű eszközzel is megelégedett. Tudta, hogy itt nem embereknek kell szerepelniök, hanem erőknek. Mert hát ki ez a Roberts Evan, a kinek nevei ma már: „az apostol“, „evangelista“, „Wales Wesley“-je és az „Úr köldöttje?“ Munkás a walesi kőszénbányákból. Tipikus alakja a wels fajnak; álmodozó, tele azzal a sajátyszerű hittel, a mi magas, igazi vallásosság keverve van a miszteriumokban, látomásokban való hívéssel; azonkívül született költő, a ki már évekkal ezelőtt igen szép verseket írt. De főolvasmánya volt a biblia. Levitte magával a bányába; ott, míg a többiek eltereférelték a szünetnek egy negyedóráját, Roberts olvasott a bibliából. Sokszor évődtek vele azért, hogy tizszer is szólongatták, nem is hallotta. De bibliai tanulmányai oly melegséggel folytak, hogy az extasisig ragadtatva, nem egyszer leborult a bánya hideg kövezetére s úgy zokogott azon, hogy Jézus mit szenvedett az emberiségért, még inkább pedig azon, hogy talán hiába szenvedett, mert hiszen hány van olyan legmagasabb tanításai közül, a mit ma sem követünk teljesen: „Legyetek tökéletesek, mint a hogy a ti mennyei Atyátok tökéletes“. „Szeressed felebarátodat“. „Boldogok a békességre igyekezők“. És még annyi mást.

Heteken át érezte (most néhány hónapja), hogy egy belső, titkos sugallat arra ösztönzi, menjen és beszéljen a népek arról, hogy emlékezzenek meg Krisztus világmegváltásáról; ismerjék el lélekben is mesterüknek és ezért eddigi bűnös, érdemtelen voltak bevállalásával vessék el a régi életet, ujat, tisztábbat kezdve meg. Azt mondja „hetekig tartott, míg viaskodtam az Úrral. Küldött, de én kishitűen kitértem. Oh, irtózatossötétség borulhatott reám, mert még az sem tudott könyvet fakasztani szememben, ha végig gondoltam Krisztus megváltó művét“. De aztán a viaskodásban az Úr térdre sujtotta a késedelmezőt és Roberts úgy fogadta térdén állva, hogy elmegy. Látott képzeletében egy csarnokot, a hol beszélni fog; látta bányászársait sorban ülni; s mikor hazaérkezett falujába, Longhorba, sajátosságban a csarnok szakasztott az volt, a mit látomása festett elé; még társai is ugyanoly sorrendben ültek. Első rövid beszédére hat ember tompa zokogása volt a visszhang, a kik lelkesedve jelentették ki, hogy érzik ébredni magukban az új embert és készek reá, hogy Robertsnek segítségére lesznek. „Én Uram, én Istenem, könyörgött ekkor Roberts, adj nekem még hatot közülök és akkor elég erős leszek a munkára“. Alig fohászkozott így, hat másik ember emelkedett fel; szemükben az extasis fénye vagy a bűnbánó köny csillogása. Attól fogva megkezdődött a munka. Roberts megjelent a Moriah-templomban. A legalázatosabb, leg egyszerűbb szóval azt mondta, nem tudja még, mit fog mondani nekik, de a kellő percben, — hiszi azt erős hittel — szót ad ajkára az Úr lelke. S ezzel kitör olyan megrendítő erejű szónoklatba, hogy a tömeg megfélemedzik az idő múlásáról, a többiek jelenlétéről és kiki úgy érzi, hogy az egész világ eltűnt előle s ő egyedül van Istenével. Már egy hét múlva olyan tömegek ostromolták a templomokat, hogy Robertsnek egy nap folyamán négy-öt istentiszteletet is kellett tartania. Néha hajnalig tartott egyik-másik; Roberts heteken át nem aludt 2—3 óránál többet; folyton talpon van, de nem érzi. Oly derült, oly mosolygó boldogság, olyan üdvözült derű van egész magatartásán, hogy a tömeget ez maga leköti, mert sajátosság, de nem lehet mondani, hogy nagy szónok. Néha vannak rövid inspirált pillanatai, de nem sokat beszél. Ez a legérdekesebb, hogy tökéletesen a háttérben marad. A zsúfolt templomokban, a hol a tömeg már a lépcsőkön, az utcasarkon térdelve

várja, senki sem vezeti az istentiszteletet, Roberts legkevésbé. És mégis, mik történnek! Olyanok, a kik nem jártak templomba, most vagy 3—4 hónapja nemcsak hogy megtértek, de fokozódó számban tértenek másokat, csökönnyös atheisták nyilvánosan térden, zokogva imádkoznak Jézushoz az ő megbocsátó szeretetéért. De még minderről azt hihetnénk, hogy csupa emotio az egész, a mi a szertartás végével elpárolog. Pedig nem hogy elpárologna, hanem tettekké tömörül. Olyan ellenségek, a kik félszázad óta nem szóltak egymáshoz, sietnek megelőzni egymást a bocsánatkérésben; régi adósok fizetnek felszólítás nélkül; viszont a hamis, jogtalan követelések behajtásáról egyre-másra mondanak le az emberek. A pálinka- és sörfogyasztás úgy alászállott, hogy ilyen alacsony nem volt 300 év óta; a munkások minden heti bérükből ott hagynak valamit a pénztárosnál, hogy kórházat, könyvtárat alapíthassanak; kereskedők jelentkeznek, hogy pénzben óhajtanák visszaidni vevőiknek azt, a mit árúik minősége vagy hibás mértéke révén igaztalanul nyertek. Szerencsejáték, kártya, fogadások szünetelnek. A maga parányi voltában jellemző adat, hogy az utcán egy csoport apró gyerekek imádkozik s az egyik ezt mondja: „Hála neked Istenem, a miért erőt adtál, hogy a golyózásban ne csaljak!“

Roberts a leghatározottabban visszautasítja, ha valaki őt említi a siker óriás voltának oka gyanánt. „En nem vagyok semmi. Az Úr lelke cselekszik mindent“.

Legjellemzőbb, ha elmondjuk egy ilyen szertartás menetét. A tömeg együtt van, egy gombostűt sem lehetne ledobni, olyan nagy a tolongás. Senki sem rendez semmit; Roberts csak bejön, jár fel s alá az oltár körül vagy a főhajóban; szemében a végtelen szeretet és hit derüje. Akkor valaki kiadja az ének első sorát. A welsh egyházi énekek minden másnál édesebb, daltamosabb hangja csodásan arad. De utolsó sorába egy vergődő hang kiált bele: „Imádkozzatok értem. Vétkeztem és sülyedek. Hinni akarok“. Erre mintegy a büvölet erejével harsan fel a „Meatsd meg, oh hatalmas Isten“. Zúg, terjed a dal, mikor tompa zuhanással, zokogás közt rogy földre valaki: „Tied vagyok én Jézusom! Megváltottál!“ Erre ezerszeres visszhanggal dörgik vissza a falak a győzelmes hymnus: „Megváltás örök csodája!“ Aztán egyszerre halkulni kezd az ének s nem marad belőle más, mint egyetlen kristályharangszerű csengés; de ez száll, száll sajátos tisztaságban. Davies Annie énekel, egyike a fiatal leányoknak, a kik az egész mozgalom alatt csupa rajongó vallásosságából éjjel-nappal készek a szertartásban szolgálni; abban, hogy már 60.000 körül van a megtértek száma, ennek az énekeknek is sok a szerepe.

Az egészben nyoma sincs a felekezeti színezetnek; mindenféle templomban hasonló a jelenetek s a papság csak tisztelettel hajol meg. Lehet, hogy mindabban, a mi történik, sok az a forrongás, a mi le fog hűlni, higgadni, talán salak gyanánt hátramaradni is sok fog a dologból, de hogy az ilyen nagy forrongások tisztító erejük, azt nem tagadja senki. S úgy tetszik, mintha már az emberi haladásnak gyönyörű jele volna az is, hogy míg századokkal ezelőtt a máglyára vitt az ilyen újítási munka, most szabadon cselekesznek és ime, az egyház, az állam, a sajtó egyaránt leteszi a fegyvert.

Honnan jött, miből termett, ki tudná. Néha, oly percekben, mikor a templomok a megtéréseknek legcsodásabb jeleneteit tárják elő, Roberts Evan nincs is ott, halkan kisuhan a templomból és ha kérdik, mi

megy végbe ott benn, el tudja-e hagyni őket a nélkül, hogy a munka megakadjon, mosolyogva suttog egy szót, a mit emberi tudásunk gyarló voltánál fogva egyedüli válasz gyanánt adhatunk e csodák láttára: „Az Úr lelke van velük!“

Gineverné Györy Hona.

EGYHÁZI ÉLET.

Gineverné Györy Hona, feledhetetlen költőpapunk. Györy Vilmos hozzá méltó széplelkű leánya neve és kitérő cikke főekessége a mai lapunknak. Igéretét bírjuk, hogy az „Evang. Óralló“-t ezentúl időről-időre többször is kitérő londoni tárcáival s így közönségünk a nagy brit nemzet vallásos életét a legszakavatottabb kézből ismeri meg. Kiváló dolgozótársunk nem rég tért vissza Yorkshire és Lancashire városából, a hol 1300 főnyi közönség előtt tartott felolvasást magyar hazánkról. Közönségünk s szerkesztőségünk csak hálával tartozhatik e szép cikkért, a mely tárgyánál fogva elűt sok egyébtől, — de mint ő maga nagyon találóan megjegyzi, — vallásos lap nem ignorálhatja azt, a mit Anglia, lélekzetét visszafojtva figyel és csoda gyanánt néz.

Miskolc évkönyve. Gondos szömmel lapoztuk át virágzó miskolci gyülekezetünk az 1903. és 1904. esztendőkről szóló évkönyvét. Az évkönyvnek már terjedelme is szembeötlő, mert tíz nyomtatott ívből áll (160 lap) s már beosztásából következtethetünk arra, hogy e lapokon egy minta-gyülekezet ad számot munkájáról, életéről a nyilvánosság előtt. Ezt a „mintaságot“ nem anyagi jólétre értjük, mert hiszen hasonló jómódú gyülekezet nem egy akad, sőt vagyonosabb, hozzáképest dúsgazdagnak mondható is találkozik. Erre a névre azzai szövegűt rá, hogy a keresztény egyházi munkának úgyszólván minden fajtája megvan kebelében, földi javait a mennyei romolhatatlan javak érdekében hasznosítja. Ez a jelenség az, a miben például szolgálhat. Itt szegényre és gazdagra nincsen külön törvény. Az évkönyv különben nyolc részből áll. Az első rész az egyház előjáróságát ismerteti, az egyháztanácsot, a különféle bizottságokat s a személyzetben esett változásokat. A második az istentisztelet rendjét közli, az alkalmi ünnepeket, az Úr szent vacsorája kiszolgáltatásának napjait s a különféle offerteriumokat sorolja fel. A harmadik az egyházi cselekményekről szól s ebben a részben talál helyet az áttérések statisztikája, az anyakönyvezésre vonatkozó megjegyzés, a stólákról való tájékoztatás, az elemi iskoláztatás, vallástanítás s a rájuk vonatkozó értesítés. A IV. részben az egyház intézeteiről találunk részletes rajzot (alginázium, nőegylet, férfi álléregylet, ápolda, temető, nyugdíjintézet, elemi iskola, könyvtárak). Külön (V) fejezet jut az egyház vagyoni állapotának (forgalom, bevétel, kiadás, hagyományok és alapítványok, vagyonmérleg). A VI. fejezetben az egyház tagjait tartja számon a könyv, a VI. a két év jelentősebb mozzanatait tárgyalja s az utolsó rész Dubovay Béla másodlelkész bibliaünnepi egyházi beszédét foglalja magában. A miskolci egyház szervezete különben mintaszerűnek mondható, minden egyes hivatainak megvan pontosan elkülönített munkaköre s a világi elem részvétele nem csak névleges, hanem tényleg testvériesen osztozik a munkán az egyháziakkal. Kereszteltek száma 1903-ban 81, az illetéktelenül más egyházban kereszteltekével együtt 98, a confirmáltaké 40, esketéseké 21 (36-ból), halottaké 80, — úgy hogy a termé-

szetes szaporodás 1-re korlátozódik. A egyes párok közül 3 a r. kath., 2 az ev. egyház javára rendelkezett gyermekeiről. Az áttértek anyakönyve 1903-ban 3 főnyi, 1866—1893-ig 21 főnyi veszteséget mutat jobbra a r. kath. egyház javára. — Az Úr vacsorájával élt 925 személy. A tanítói stólát az egyház megváltotta, a lelkészi stólát pedig a lelkész javaslatára 1895. okt. 1-től fogva szabad adományyá változtatták. A szegény iskolás gyermekeket a gyülekezet a maga ösztöndíjalapjaiból s a nőegylet is segíve. Az algimnázium egykori alapjának jövedelmét részint a vallástanítás rendszeresítésére, részint ösztöndíjakra fordítja az egyházközség. A nőegylet évi kiadása 2081 kor., vagyona 28.000 kor. Van a gyülekezetnek férfi filléregylete, szegényintézete (menedékházzal), helyi nyugdíjintézete 19.000 kor. tőkével, nyilvános könyvtára (évente 700—800 látogatóval s 12.000 kötettel). A pénztár összes bevétele 81.910 kor., kiadása 3822 kor. átvétellel ugyanannyi. Az egyház tiszta vagyona a teher leszámításával 627.820 korona. Az egyház halottainak, főképp Kulesár Károlynak, fáradhatatlan gondnokának szép emléket állít az egyház. Az egész évkönyv meg van tömve az összehasonlítás kedvéért statisztikai táblázatokkal, a minnek jó és rossz oldala is van. A figyelme olvasó és tanulmányozó, mint történeti segédforrásnak hasznát veheti, a nagy közönség s avatatlan olvasó eligazodását azonban nehezíti. Hogy valami bíráló észrevételt is tegyünk, a szerkesztésben nagyobb világosságot, átlátszóságot szeretnénk. A közmivelődési és jótékonyági intézmények több helyütt összefolynak benne. Általában azonban nagyon tanulságos könyv. Bennünket főképp az hatott meg, hogy a gyülekezet tagjaiban nem közönséges anyagi megterhelés mellett, akkora és állandó az adakozó kedv. Hely- és egyetemes egyházi célok perselye egyetlen árva esztendőn sem marad üresen.

Szabadka. A bácsi misszióknak ez ifja s eleven egyháza szintén kiadta értesítőjét. Benne van a gyülekezet viszontagságos története, az egyház aranykönyvének egy lapja, Kruttsehnitt Antal templomfelavató egyházi beszéde, s az egyházközségnek mint misszióknak szabályrendelete. A történelmet (Iványi Istvántól) s az aranykönyvet örömmel olvastuk. Jól esett látnunk, hogy Szabadka a biztos fejlődés egyenes útján van s jelenlegi vezetőségében megvan az érzék és lelkesedés a jövő virágzó kor megteremtésére. A szabályrendelet 16. §-a azonban nem ragadott el bennünket, mert az egyházat egészen földi intézménynek fogja fel, a melyben emelkedettebb erkölcsi felfogásnak nincs helye. E § szerint „oly tagok, kik politikai jogaiktól valamely büntény miatt megfosztottak, vagy jogerősen vád alá vannak helyezve, illetve esél alá jutottak, habár egyházi terheiket pontosan fizették is, mindaddig, míg jogaikat vissza nem nyerték, szavazati jogukat nem gyakorolhatják.” Nem szólnak az ellen, ha a büntény miatt elítélteket, mint az egyház ellen is vétő bűnösöket éri ez a fegyelmi büntetés. Ille, hogy az egyház feddhetetlenek gyülekezete legyen. Amde a vád alá helyezés még nem elítélés; a vád alá helyezés felmentéssel, fényes elégtétellel is végződhetik, — hiszen még az ítékezés sem csalatkozhatatlan. Miért cégérezzen ki az egyház olyanokat, a kiknek lelkén semmi folt, csak a gyanú árnyéka? Előfordul az eset is, hogy a földi igazságszolgáltatás egyes jóviseletű rabokat idejük lejártá előtt feltételeken szabadon bocsát. Minden krisztusi szelene és emberi józanság azt kívánja, hogy e megtérőket ne taszítsák el, ne bélyegezzük meg s adjunk módot újjászületesükre. Vajjon ezt a cél szolgálja ez a 16. §? Ott van

azután a csödbejutás, a mi legtöbbször az embertől nem függő szerencsétlenség eredménye, jégverés, tűzeset vagy más efféle csapás. Hogy kerül az ilyen sorsverte ember, hozzá még, ha egyházi kötelezettségeinek pontosan eleget tesz, az elítéltekkel, a bűnök miatt megbélyegzettekkel egy sorba? Ez a szabályzat a rideg jog szempontjából kifogástalan lehet, — de krisztusi megbocsátó, fölemelő, nevelő szeretetet nem látunk benne. Inkább helyén van, ha a krisztusi lélek hatja át s enyhíti az állam intézkedéseit, mintha az állam kizárólag földi szempontokat mérlegelő felfogása nyomul bele az egyházi életbe.

Csákvár. E fehérmegyei kis egyházunk (212 lélek a mult esztendőn tovább haladt a gazdasági megerősödés útján. Évi bevétele 3024 kor., kiadás 2923 kor., pénztári maradvány 101 kor. Az egyház a fehér-komáromi egyházmegyei gyámintézettől 100 k., a b. Baldácsyalapból 200 kor. segélyben részesült, a mely összeggel a tanítólakás vételéből származó adósságát törlesztette. Néhai Fromm Teréz 800 kor. hagyott az egyháznak gyülekezeti alaptőkéül. Az 1896-ban alapított magtár értéke 101 mérő gabona. Az egyházközség jan. 6-iki közgyűlése Kovács Sándor theol. akad. tanárt a gyülekezet érdekében kifejtett munkásságáért tiszteletbeli presbyterre választotta.

Pályázati hírek. Az újonnan rendszeresített *budapesti* lelkészi állásra a pályázat január hó 31-én járt le. Pályáztak összesen 21-en, köztük egy theol. akad. igazgató, két vallástanár; a többi rendes és segédlelkész.

Iskolalátogatás. Gyurácz Ferenc püspök úr, mint minden esztendőben, az idén is meg akarta látogatni január hó folyamán a dunántúli egyházkerület községi leánynevelő intézetét. De mint hogy betegsége ebben a szándékában megakadályozta, Szalay Ferenc, várpalotai lelkész, a veszprémi egyházmegye esperesét, mint a leánynevelő intézet felügyelőjét bizta meg az intézet meglátogatásával. Szalay Ferenc esperes f. hó 23-án d. u. érkezett Kőszegre s még aznap értekezett a helyi bizottsággal. 24-én egész nap s 25-én délelőtt az intézet tanítását, rendjét, háztartását figyelte meg, hogy részletes jelentést ténhessen a látottakról és hallottakról.

A modori ev. kerületi leánynevelő-intézet f. hó 27-én Károly előestéjén, hangulatos ünnepélyvel ülte meg az intézet szellemi megalapítójának s igazgatóválasztmányi elnökének, *Hollerung Károly* esperesnek nevenapját. A 16 pontból álló gazdag program szavaltokból (magyar, német és francia nyelven) ének és zeneszámokból és előképekből volt igen ügyesen összeállítva s az egész rendezés és előadás a legkedvezőbb bizonyítékát adta azon egységes és derűlten munkás szellemnek, mely az intézet falai között él és hat. Az ünnepélyen a környékbeli papság családostul, Modor város intelligentiája s a bentlakó növendékek szülei közül is többen vettek részt: így hát ez valóságos családi ünnep jellegével bírt, de egyúttal annak melegével és közvetlenségével is. Szívvel gratulálunk a sikerhez az igazgatóságnak és a tanítónői karnak.

Építkező egyházainknak, akár templom, akár iskola, vagy lakásépítésről van szó, melegen és jó lelkiismerettel ajánljuk *Gerey Ernő* műépítész hitsorsosunkat (Budapest, V. Honvéd utca 28.), a ki a vállalkozókkal szemben a felügyeletet is elvégzi. Díjat nyert Aradon, Kondoroson, Budapesten. Jelenleg az érsekújvári templomot építi.

IRODALOM.

Az e rovatban ismertetett könyveket a szerkesztő vég útján is meg lehet rendelni a pénz előzetes megküldése vagy utánvétel mellett.

A „kassai vértanuk“.

Révész Kálmán kiváló szorgalmú történetbuvárunk, a kinek már sok homályos részlet földterítését, sok alaptalan hiedelem eloszlatását köszönjük, a három boldoggá avatott vértanu esetét teljesen tisztázta a Protestáns Szemle 1899. évi folyamában. Egykorú kútfőkből, a melyeket a Történelmi Társ 1896. évi füzetében tett közzé, teljesen világos, hogy a kereses hívtanok közönséges katonái püspöki elöljárók estek áldozatul. Hasonló eset akárhányszor előfordul mert a legrendesebb hadseregnek is van alja, mely a hadi fegyelmet nem szíveli s a hol csak hozzáfér, pusztít és öl rakásra. Nyers ösztöneit elégti ki vele. A hajdúk garázdasága ismeretes dolog. A szelidlelkű Rimay szerint, a ki Boeckay mellett élt, a hajdúk elméjében „egy szikrányi kereszténység sem ragadott“. Illésházy né azt írja róluk, hogy „Liptószágot úgy hagyták, mint egy szedett szőlőágot“. Például jóval később, Rákóczi Ferenc szabadságharca idején, a császári tábornokok vezetése alatt a felzúgott vad rác sereg a r. kath. templomokat és zárdákat felgyújtotta, két kanonokot, négy jezsuitát, három franciskánust Pécsen, a közeli vidéken pedig ismét három barátot és három plébánost felkoncolt, Veszprémben a kis prépostot a kifosztott székestemplomban verte agyon. A két eset teljesen egy s mi következetességből azt ajánlanánk X. Piusnak, hogy a veszprémi és pécsi hullákat is vegye fel a boldogok folyton gyarapodó galleriájába. De hát itt ninesen *protestánsokról* szó.

Nem közlünk itt Révész alapos értekezéséből kivonatot, sőt inkább minden érdeklődőt ráutalunk, olvassa el saját szemével és ítéljen tulajdon esze szerint. Egy egykorú jezsuita vers, melyben tájékoztat az eretnekgyűlölet, Rákóczi Györgyöt és Alvinczy Pétert tartja az eset értelmi szerzőjének. Természetesen, mert szüksége van a papság kultuszának. Ez a szempont náluk háttérbe szorítja a történelmi igazságot s a valóságból áhitatra sarkaló szenttörténetet csinál. A városi jegyzőkönyv, Szepesi Laezyó Máté krónikája s Gindely közleménye a szász állami levéltárból, sőt magának Pázmánynak egy munkája szerint is (Falsae originis monum Hungaricarum succit. refutatio) a katonák dühe volt a haláleset oka. Balásfi Tamás csak úgy általában veti oda, hogy Alvinczy a szerző, mert a háborúra ő izgatta Bethlent. Körmenyi Lukács pasquilusából lassanként átment történelmi iratokba s minden egyes átvételnél megfiadzott. A kik „vértanu, hitvalló“ voltak vitatják, mind r. kath. papok és 16 közül 14 jezsuita. A ténitgetés kísérlete, éheztetés, kínzás mind mese. A főkoronatanu — a kinek vallomásra a jezsuita írók rárakták okoskodásuk fővényházát, Gadóczy Bálintné — a kit kortársai, mint a Debreczeni Protestáns Lap Mihalik József Kassai ötvösség története című munkájából közli, — közönséges romlott asszony, falufarka s férfiak után ólálkodó erkölestelen személy. Megjegyzendő, hogy Mihalik nem protestáns ember, hanem katolikus, de mivel történetíró, tehát az igazságot írja. Szalay, Horváth, Fraknoi, Szilágyi Sándor, Angyal Dávid, tehát a kiknek nevére, történetírói hitelére építhetünk, Révészszel egyezően beszélnek el a kassai vérengzés történetét. De mivel még nem haladtunk annyira, hogy minden ember a saját lábán tudna járni s a céltatos, jezsuita fészkekben költ harszstelésben kételkedni merni, — a boldoggá avatások még alkalmasint folytatódni fognak a naiv és hiszékeny lelkek szendergetésére, a jóizlés bántalmára s az emberi ítélő ész nem utolsó mulatságára.

Kapi Bélának A Biblia és a Társadalom című értekezése kapható a szerzőnél Körmenen (Evang. lelkész-

lakás). Ára 50 fillér s bélyegeken is beföldhető; a megrendelők a füzetet bérmentve kapják. E magvas, vonzóan s tárgyszeretettel írt tanulmányt, mely a biblia társadalomreformáló hatásáról szól, melegen ajánljuk közönségünk figyelmébe. A dunántúli papi értekezlet azzal becsülte meg, hogy külön kinyomatta s a kerületbeli lelkészcknek megküldötte.

Megjelent könyvek. Rácz Károly: *A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben.* III. füzet. Ára 1 korona. — *Az ősmagyar vallás emlékeiről.* Ára 50 fillér. — *Bereczky Sándor: A keresztény egyház rövid története.* Elemi iskolák felső, polgári és középiskolák alsó osztályai számára. Ára 80 fillér.

Szerkesztői üzenetek.

N. L. Die Christliche Welt, Der Alte Glaube, Evang. Kirchenzeitung (heti lapok). Deutsch-evangelische Blätter, Protestantische Monatshefte (havi lapok). Ezenkívül számos más néplap, tudományos theol. folyóirat van, a melynek mindegyiknek megvan a maga hí közönsége. Külön folyóirata van az egyházi művészetnek, a mire nálunk alig gondolnak. Az Órálló nemsokára egyházi életünknek ez elhanyagolt ágából is hoz szakszerűen tájékoztató cikkeket. Az idézett folyóiratok könyvárás útján megrendelhetők (Budapesten, Kókai L. IV., Károly-körút 1.) vagy akár közvetlenül is.

Többeknek. A kiknek levéllel tartozunk, szives türelemre kérjük

Lapunk olvasóit, főkép a lelkész. tanár és tanító urakat tisztelettel kérjük, hogy az egyházukban előforduló eseményekről, gyűlésekről stb. bennünket értesíteni sziveskedjenek. Költségüket megtérítjük s fáradságukat is díjazzuk. Fontos hírekről idő rövidsége esetén táviratot is szivesen szüünk. A közleményt a szedés könnyítése végett a papirlapnak csak egyik oldalára kell írni. A cikkeket is díjazzuk s éppen ezért szigorú mértékkel mérünk.

Földélt csodák.*)

*) Ma, mikor első londoni tárcánkat közöljük, jelezni akarjuk abbéli szándékunkat, hogy lapunk közönségét időről-időre értesítjük tárcák vagy rövidebb közlemények révén azon eseményekről, melyek a protestáns világ egyik nagy központjában, Angliában mennek végbe. Körvonalozni kívánva e tervünket, hangsúlyozzuk, hogy nem egy-egy felekezet apróbb tényeire vonatkozó híreket óhajtunk adni, hanem inkább azon nagy intézményekről szólni, melyek Angliában a vallási életet mindig oly erőssé, életteljessé tették, a milyenek a vallási ápolása a munkában, a társadalom minden tagjának közreműködése valami eszaka révén a maga temploma körében, — a vasárnapi iskolák, — a jótékony vállalatok csodával határos sikerei stb. Mikor azt jelezzük, hogy híreinkből nem fogunk kizárni egy angliai felekezetet sem, teszszük ezt annak tudatában, hogy mint magyarok, tartozunk önmagunknak e szabadelvűséggel, mert hisz az angolok maguk is gyakran fejezik ki bámulatukat a fölött, hogy nálunk mennyivel kevesebb a szűkkeblű elszigetelődés a felekezetek között. Tekintsünk tehát az ő körükben is minden valláshoz tartozó derék munkást annak a mi, az emberiség hasznos tagjának, a ki, bár tartozzék bármely templomhoz, magával hozta a földre azt az isteni küldetést, hogy a maga körében tegye meg azt, a mi hatalmában áll arra nézve, hogy ne hagyja itt ezt a világot ugyanolyan gyanánt, a milyenek találta, hanem váljék az az ő élete folytán valamivel jobbá, szebbé és boldogabbá. Mai cikkünk arról az óriás erejű, színté csodával határos mozgalomról szól, a mi Anglia jelenlegi életének mai legérdekesebb jelensége.

Szerk.